

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Куць О. І.¹, к.е.н.,**заступник директора з науково-інноваційної та інформаційної діяльності,**<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>**Бокій О. В.¹, к.е.н., с.н.с.,**<https://orcid.org/0000-0001-9916-1856>*¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, Київ, Україна<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-26>

Предмет дослідження – економічні процеси у харчовій промисловості України. **Мета дослідження** полягає у визначенні механізмів регулювання розвитку харчової промисловості, які сприятимуть її ефективному оновленню та зростанню. **Застосовано методи:** діалектичний та системного узагальнення – для аналізу напрацювань вчених з питань дослідження механізмів розвитку харчової промисловості, аналізу статистичної звітності; індексний – для оцінки стану харчової промисловості; структурно-логічний – для визначення сфер впливу; порівняльний – для оцінки самозабезпеченості областей України промисловим борошном. **Результати дослідження.** Оцінено показники діяльності харчової промисловості в умовах пандемії. Узагальнено підходи до дослідження механізмів регулювання харчової індустрії. Побудовано узагальнену модель сфер впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання розвитку харчової промисловості. Вдосконалено механізми регулювання розвитку харчової промисловості України за визначеними сферами впливу, які сприятимуть ефективній взаємодії усіх учасників виробничо-збутового ланцюжка. Обґрунтовано результати забезпечення діяльності таких механізмів. Виявлено недоліки державної статистичної звітності та запропоновано заходи з їх усунення. Надано пропозиції з вдосконалення форм державної статистичної звітності. Запропоновано зміни до законодавства з питань регулювання діяльності харчової промисловості. На прикладі борошномельної галузі, наведено механізм самозабезпеченості областей України борошном. З'ясовано, що недоліки статистичного представлення інформації доцільно усунути шляхом вдосконалення понятійного апарату, більш детального оприлюднення показників споживання продовольства тощо. Обґрунтовано сфери впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання харчової промисловості. Потребує вдосконалення законодавство з питань продовольчої безпеки, взаємодії виробників продовольства з торгівлею та ін. **Сфера застосування результатів дослідження.** Розраховано на фахівців у галузі економіки, макроекономічних досліджень і харчової промисловості, наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів. Результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем продовольчого сектору, фахівцями та органами державного управління при обґрунтуванні механізмів регулювання розвитку харчової промисловості України в умовах дії ризиків і глобальних викликів.

Ключові слова: харчова промисловість, продовольчий сектор, механізм розвитку, статистична звітність, сфера впливу, виробничо-збутовий ланцюг

REGULATION MECHANISMS OF THE FOOD INDUSTRY DEVELOPMENT

*Oleksandr Kuts¹, PhD,**Deputy Director for Scientific, Innovative and Information activities,**<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>**Olena Boki¹, PhD, Senior Resorcher,**<https://orcid.org/0000-0001-9916-1856>*¹*Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine*<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-26>

Subject of research – economic processes in the food industry of Ukraine. **The purpose of the study** is to identify mechanisms to regulate the development of the food industry, which will contribute to its effective renewal and growth. **Methods applied:** dialectical and systematic generalization – for the analysis of the achievements of scientists on the study of the mechanisms of development of the food industry, the analysis of statistical reporting; index – to assess the state of the food industry; structural and logical – to determine areas of influence; comparative – to assess the self-sufficiency of the regions of Ukraine with industrial flour. **Research results.** The indicators of the food industry activity in the conditions of a pandemic are estimated. Approaches to the study of mechanisms of regulation of the food industry are generalized. A generalized model of spheres of influence has been built to ensure effective mechanisms for regulating the development of the food industry. Mechanisms for regulating the development of the food industry of Ukraine in certain areas of influence have been improved, which will promote effective interaction of all participants in the production and sales chain. The results of ensuring the operation of such mechanisms have been substantiated. The shortcomings of the state statistical reporting are revealed and measures for their elimination are offered. Suggestions for improving the forms of state statistical reporting are provided. Amendments to the legislation on the regulation of the food industry are proposed. On the example of the flour-milling industry, the mechanism of self-sufficiency of regions of Ukraine with flour is given. It was found that the shortcomings of the statistical presentation of information should be eliminated by improving the conceptual framework, more detailed disclosure of food consumption, and so on. Areas of influence to ensure effective mechanisms for regulating the food industry are substantiated. Legislation on food security, interaction of food producers with trade, etc. need to be improved. **Scope of research results.** Designed for professionals in economics, macroeconomic research and the food industry, researchers, teachers, graduate students and students of higher education. The results can be used in further research on the problems of the food sector. They can be used by specialists and public administration bodies in substantiating the mechanisms of regulating the development of the food industry of Ukraine in the conditions of risks and global challenges.

Key words: food industry, food sector, development mechanism, statistical reporting, sphere of influence, production and sales chain

Постановка проблеми. Досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування населення є однією із найважливіших Цілей сталого розвитку, прийнятих світовими лідерами на історичному Саміті ООН у вересні 2015 року і затверджених в Україні наказом Президента України у 2018 році [1; 2]. Діяльність найважливішої ланки продовольчого сектору, яка забезпечує продовольчу безпеку населення – харчової промисловості значною мірою залежить від ефективної взаємодії всіх учасників виробничо-збутового ланцюга, стану інфраструктурного забезпечення, зваженої економічної і продовольчої політики та запровадження ефективних механізмів регулювання розвитку. Процеси у продовольчому секторі економіки відбуваються під впливом глобальних і внутрішніх ризиків і викликів, які загострюються. Серед них –

пандемія COVID, яка охопила світ, порушила устрій життя населення і виробничі зв'язки у продовольчому секторі, спричинила падіння ВВП країни за 6 місяців майже на 6,5%. Ускладнюють діяльність продовольчого сектора військово-політична нестабільність на сході України, наслідки глобального потепління та інші чинники. З іншого боку, завдяки підписанню Угоди про асоціацію з ЄС, спрощенню діяльності бізнесу, децентралізації в країні, підвищенню ролі місцевих громад у харчовій промисловості, до настання пандемії мали місце позитивні тенденції. Розширилися ринки збуту вітчизняного продовольства у світі, стабілізувалося виробництво окремих харчових продуктів. Зокрема у 2019 році на 33% зріс експорт зернових, на 15% – борошна, на 7% – готових харчових продуктів і т. д. На сучасному етапі важливо забезпечити ефективні механізми регулювання розвитку харчової промисловості, які сприятимуть активізації діяльності її галузей та запобіганню ризикам і викликам.

Проблеми харчової промисловості у складі продовольчої системи, механізми її регулювання висвітлювали у своїх працях вітчизняні вчені – М. Сичевський [3 – 8, 16], О. Коваленко [3 – 5, 7], О. Куць [3 – 5, 7], Ю. Лупенко [9], О. Шпичак [9, 20], А. Юзефович [4-5] та інші. Розвиток харчової індустрії розглядався переважно з точки зору вирішення існуючих проблем галузі та досягнення поставлених цілей. Актуальними є сучасні напрацювання зарубіжних науковців – М. Milaton, G. Charry, D. Alejandro з питань ролі корпорацій у харчовій промисловості [10]; G. Sacks, E. Robinson, AJ Cameron із співавторами – з питань бенчмаркінгу політики та зобов'язань, пов'язаних з харчуванням [11], S Grimsby – щодо проблем впливу європейських регуляторних норм у харчовій промисловості на відкритість та інноваційну діяльність компаній [12] і т. д. Водночас обґрунтування механізмів регулювання розвитку харчової індустрії потребує більш поглибленого вивчення.

Мета дослідження полягає у вдосконаленні механізмів регулювання розвитку харчової промисловості, які сприятимуть її інноваційному оновленню та протидії ризикам і викликам.

Матеріали та методи. Теоретичні підходи базуються на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених з питань регулювання продовольчого ринку і харчової промисловості у складі продовольчої системи. Застосовано діалектичний метод і метод системного узагальнення – для аналізу напрацювань вчених з питань дослідження механізмів розвитку харчової промисловості, аналізу статистичної звітності, індексний – для оцінки стану харчової промисловості; структурно-логічний – для визначення сфер впливу; порівняльний – для оцінки самозабезпеченості областей України борошном.

На ринку продовольства все більшого значення набувають засоби і механізми регулювання діяльності харчової промисловості. В умовах глобальних та внутрішніх ризиків і викликів знизилися показники ефективності харчової промисловості. Водночас, враховуючи нагальну і першочергову потребу населення України і всього світу у продовольстві, продовольчий сектор зазнав менших збитків від наслідків пандемії у 2020 році, ніж переробна промисловість і економіка в цілому (табл.1).

Порівняння індексів промислової продукції свідчить, що у 2019 році найбільший ріст показників виробництва спостерігався у сільському господарстві, водночас відбулося падіння цін на сільськогосподарську продукцію. У січні-серпні 2019 р., відносно січня-серпня 2018 р., індекс промислової продукції *харчової промисловості* дорівнював 105,8%. У 2020 році майже усі галузі продемонстрували гірші показники, ніж у 2019 році.

Окрім впливу пандемії та інших глобальних викликів, у харчовій промисловості мають місце проблеми, які не вирішуються роками. Зокрема, недостатній рівень інвестування та фінансування інновацій, збільшення заборгованості підприємств харчової промисловості, особливо у періоди зростання валютного курсу, економіко-організаційні неузгодженості у цінових ланцюгах виробництва і переробки сировини і т.д.

Таблиця 1

**Показники діяльності промисловості і сільського господарства
(січень-серпень 2020 до січня-серпня 2019)**

Галузь	Індекс промислової продукції, %		Рентабельність операційної діяльності, %		Індекс цін виробників/ цін продукції сільського господарства, %	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Переробна промисловість	102,1	91,0	3,0	2,0	102,4	97,5
Харчова промисловість	105,8	100,1	5,3	6,6	105,3	105,3
Сільське господарство	122,0	91,6	11,8 ¹⁾	нд	96,9	112,3

¹⁾ Рентабельність зернових

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України

Економічний механізм харчової промисловості має бути спрямований на вирішення проблем галузей харчової промисловості, починаючи з рівня підприємств. Доцільно відстежувати реакцію ринку, галузей і суб'єктів господарювання на заходи державної продовольчої політики. Оскільки, як приклад, у м'ясопереробній галузі, незважаючи на різнопланові заходи з підтримки фермерів і молочного скотарства, зокрема, спрямовані на збільшення поголів'я великої рогатої худоби, поставленої мети не досягнуто. Впродовж 2017–2019 рр. кількість голів великої рогатої худоби зменшилася на 11,4% і склала 1788,5 тис. гол., кількість свиней – зменшилася на 6,3%. Разом із тим, розширюється експорт м'яса птиці та відбувається приплив значних інвестицій, спрямований на розширення потужностей виробників цієї галузі. Загалом, на фоні загального падіння, кількість голів м'яса птиці зросло за три роки на 7,7 відсотка.

Дієвими важелями і механізмами розвитку харчової промисловості слугують законодавчі норми, впроваджені на основі об'єктивних досліджень існуючого стану галузі і ринку продовольства; розроблення та прийняття управлінських рішень на підставі достовірної бази даних. Аналіз наявної інформації, яка надається Державною службою статистики, виявив низку протиріч і недоліків, які не сприяють об'єктивному оцінюванню ринку та вжиттю найбільш ефективних заходів із реалізації економічної продовольчої політики (табл. 2).

Таблиця 2

Недоліки звітності Державної служби статистики та пропозиції з удосконалення

Недоліки форм звітності Держстату	Пропозиції із вдосконалення форм звітності Держстату
Протиріччя понятійного апарату, має місце різне визначення тотожних термінів (приклад – «хліб і хлібопродукти», «хлібні продукти»)	Уточнити понятійний апарат, запровадити вживання єдиних термінів і категорій
Показник ВВП за паритетом купівельної спроможності, який розповсюджений у світі і слугує індикатором рівня соціально-економічного розвитку країни, не достатньо враховується	Впровадити до статистичної звітності показник ВВП за паритетом купівельної спроможності
Оприлюднюються не всі показники споживання життєво важливої харчової продукції	Деталізувати показники споживання життєво важливої харчової продукції
Обмежений доступ до інформації щодо руху основних засобів підприємств, яка могла б слугувати базою для потенційних інвесторів	Забезпечити відкритий доступ до інформації щодо руху основних засобів підприємств
Відсутня експертна оцінка виробництва і споживання основних видів продовольства, що знаходяться поза межами статистичної звітності	Надати експертну оцінку виробництва і споживання продовольства поза межами статистичної звітності

Джерело: сформовано авторами

Зокрема, не достатньо враховується показник ВВП за паритетом купівельної спроможності, який розповсюджений у світі і слугує індикатором рівня соціально-економічного розвитку країн; обмежений доступ до інформації щодо руху основних засобів підприємств, яка могла б слугувати базою для потенційних інвесторів, недостатньо оцінюється частка пропозиції продовольства, що не охоплена офіційною статистичною звітністю.

Усунення виявлених недоліків сприятиме більш об'єктивному і узгодженому аналізу розвитку ринку продовольства та реалізації зваженої економічної та продовольчої політики:

1) *уточнення понятійного апарату* – дозволить уникнути протиріч у тлумаченні термінів та визначень, оптимізувати роботу дослідників, галузевих фахівців та органів державного управління;

2) введення у широкий обіг показника *ВВП за паритетом купівельної спроможності* сприятиме гармонізації вітчизняних досліджень із загальноєвропейськими і світовими тенденціями;

3) оприлюднення деталізованих *показників споживання* життєво важливої продовольчої продукції, зокрема хліба, сприятиме більш зваженій та спрямованій на цільові індикатори продовольчої політиці;

4) деталізована *інформація щодо руху основних засобів* слугуватиме основою інвестиційних капіталовкладень;

5) узгоджена *експертна оцінка виробництва і споживання основних видів продовольства* (включаючи кількісні обсяги виробництва приватних підприємств, продукцію «швидкого перекусу», випікання на дому і т. д.) дозволить більш об'єктивно оцінити ринок продовольства та рівень забезпеченості населення харчовою продукцією.

Загалом, від впровадження запропонованих змін до статистичної звітності очікується економічний та соціальний ефект шляхом зміцнення продовольчої безпеки населення, оптимізації виробничих потоків та зростання рівня споживання життєво важливих видів продовольства.

Механізми регулювання розвитку харчової промисловості спрямовані на вдосконалення засобів державного регулювання ринку харчової продукції і збалансований розвиток ринкових відносин у продовольчому секторі економіки. При цьому має бути забезпечена ефективна діяльність всіх ланок виробничо-збутового ланцюжка виробництва, переробки, реалізації продукції харчової промисловості, що сприятиме досягненню цілей економічної продовольчої політики. Означені механізми розглядаються вченими з точки зору:

1) ділянок ланцюжка створення доданої вартості (сільськогосподарське виробництво, переробка та зберігання продовольчої сировини і харчових продуктів, ринок і система торгівлі), з урахуванням купівельної спроможності споживачів [7];

2) інструментів ефективної реалізації завдань, що зумовлюються обраною стратегією регулювання, сучасним станом та перспективами розвитку продовольчої галузі, такими як: законодавчо-нормативні (закони, укази, постанови, розпорядження); фінансово-економічні (податки, пільги, дотації, мито, акцизи, цінова політика, розподіл ресурсів); соціально-економічні (задоволення потреб населення, забезпечення якості та безпечності харчових продуктів, підвищення рівня життя населення, збільшення його купівельної спроможності); адміністративні (контроль, обмеження, дозволи, держзамовлення, захист конкуренції тощо); інвестиційно-інноваційні (галузеві цільові та інвестиційно-інноваційні програми, фінансування інновацій та пріоритетних напрямів розвитку галузі, контроль за використанням інвестицій, координація реалізації інноваційних програм) [8, с. 27, 13];

3) сфер регулювання виробничо-збутових процесів харчової промисловості та елементів обслуговуючої інфраструктури (виробництво та переробка сировини, збут, торгівля, транспорт, склади, інвестиційно-інноваційна складова, фінансово-кредитний механізм і т. д.);

4) суб'єктів впливу економічної продовольчої політики: органи державного управління, територіальні громади, галузеві асоціації, добровільні об'єднання, інвестиційні фонди і т. д.;

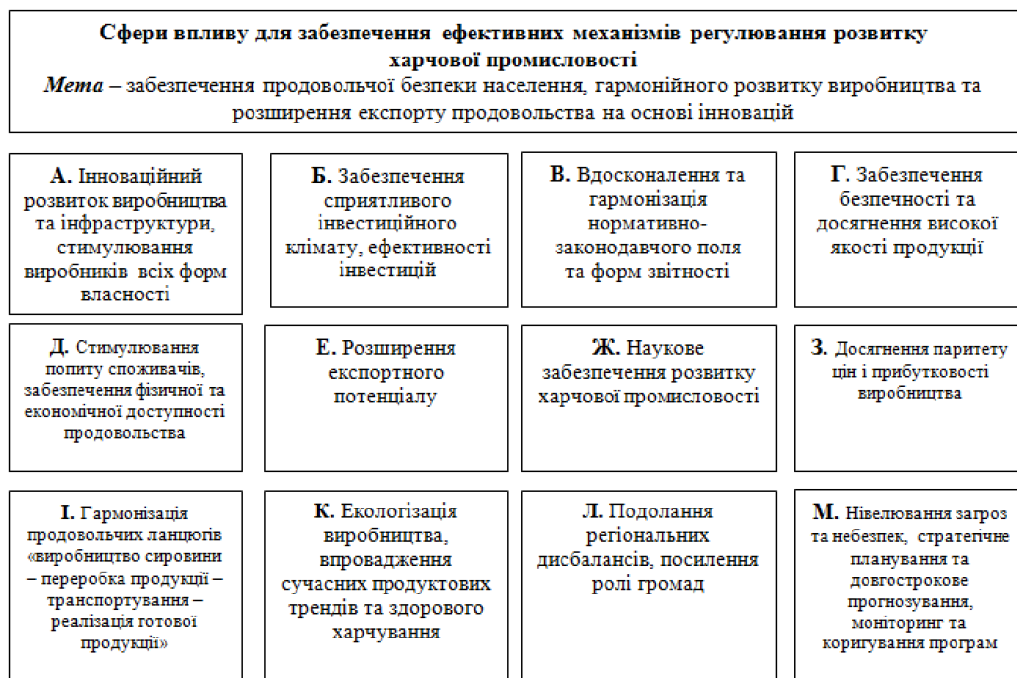
5) розвитку харчової промисловості у складі продовольчої системи для досягнення її стійкості [14, 15];

6) державної політики використання експортного потенціалу підприємств харчової промисловості;

7) ефективних напрямів регулювання розвитку і т. д.

Узагальнення існуючих напрацювань надало можливість сформулювати інтегрований підхід щодо *сфер впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання розвитку харчової промисловості* (рис. 1).

Сфери впливу для регулювання розвитку харчової промисловості відповідно визначають механізм їх забезпечення. При цьому важливо досягти поєднання ринкових важелів із засобами державного регулювання, які сприятимуть гармонійному розвитку ринку продовольства.

Рис. 1. Узагальнена модель сфер впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання розвитку харчової промисловості

Джерело: розроблено авторами

Інноваційна та інвестиційна сфери впливу на розвиток харчової промисловості (блоки А, Б, рис. 1) є одними з визначальних, оскільки саме за рахунок інновацій та інвестицій забезпечується сучасний розвиток харчової промисловості і продовольчої системи. Водночас виявлено, що інвестиції у харчову промисловість вкладаються не завжди ефективно і меншою мірою спрямовуються на інновації. Заходи державного регулювання та інвестиції забезпечують формування сприятливого конкурентного продовольчого середовища, підвищують безпечність та якість продовольства, покращують для споживача доступ та вибір харчових продуктів [7].

Недостатній рівень розвитку технологічної бази харчової промисловості потребує активізації інноваційної діяльності, використання важелів сприяння підвищенню ефективності виробництва [16]. Низька інноваційна активність підприємств харчової промисловості зумовлена низкою причин, серед яких – фрагментарність, незавершеність інноваційних перетворень, недосконалість нормативно-правової бази і т. д. Частка витрат

на інновації у загальному обсязі капітальних інвестицій харчових підприємств становила у 2018 році лише 4% (на 3 в.п. менше ніж у 2017 р.). Станом на 2019 рік частка інноваційно активних підприємств у харчовій промисловості дорівнювала 14,6% від загальної кількості, 94% інноваційних коштів виробників харчових продуктів витрачалося на закупівлю машин та обладнання.

Нагальна проблема – фінансування інновацій, залучення інвесторів, через нестабільну епідемічну і соціально-політичну ситуацію.

Основними механізмами регулювання інноваційної та інвестиційної сфери слугують:

- вдосконалення та гармонізація чинного законодавства у сфері інвестицій та інновацій;
- розвиток національної інноваційної системи із продовольчим напрямом у її складі;
- створення та моніторинг банку даних потенційних інвесторів та новаторів у сфері продовольства;
- розробка та впровадження комплексних інноваційних рішень у сфері продуктових, маркетингових технологій, обладнання та інфраструктури;
- забезпечення дієвого механізму стимулювання новаторів для ефективного розвитку інновацій у продовольчій сфері;
- створення умов для діяльності вітчизняних та іноземних інвесторів та сприятливого інвестиційного клімату і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути створення ефективного інноваційно-інвестиційного середовища у сфері продовольства і на його основі – сучасної інноваційної продукції і технологій.

Вдосконалення та гармонізація нормативно-законодавчого поля і форм звітності (блок В) – дієвий інструмент підвищення ефективності розвитку харчової індустрії, оскільки саме нормативне та законодавче середовище слугують основою взаємодії учасників продовольчої системи, невід’ємною складовою якої є харчова промисловість. Нагальною є необхідність вдосконалення законодавства у галузі продовольчої безпеки, взаємодії виробників із торгівлею, уточнення статистичної звітності, подальшої гармонізації вітчизняного законодавства з європейським і т. д.

Для об’єктивного аналізу ситуації на ринку і прийняття зважених управлінських рішень, необхідно вдосконалити форми статистичної звітності.

Основними механізмами регулювання нормативно-законодавчого поля мають бути:

- подолання протиріч та неузгодженостей понятійного апарату, положень законів та інших нормативно-правових актів;
- розробка та прийняття ефективного законодавчого поля, у т. ч. з питань продовольчої безпеки;
- гармонізація чинного законодавства до вимог і правил ЄС;
- ефективний моніторинг виконання положень нормативно-законодавчих актів, забезпечення послідовності планування і механізму виконання стратегій і програм і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути подолання неузгодженостей і протиріч у законодавстві, спрощення діяльності бізнесу, прийняття законодавчих актів, що забезпечують ефективний розвиток харчової промисловості у складі продовольчої системи.

Забезпечення безпечності та досягнення високої якості харчової продукції (блок Г) – основа забезпечення здорового харчування і, відповідно, зміцнення здоров’я нації. На якість продукції впливають екзогенні та ендогенні чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, об’єктивні та суб’єктивні чинники. Вагомий вплив має рівень інфраструктури, оскільки велика частка продукції псується у процесі зберігання, перевезення та реалізації продукції. Покращенню якості сприяють сучасний рівень виробництва і технологій, сучасні умови пакування та зберігання продукції.

З точки зору безпечності та якості продукції, найбільш істотні загрози галузевих ринків – тінізація виробництва і, як результат, зростання обсягів продукції, що має

невизначену якість, фальсифікація торгових марок; корупційна складова, недотримання вимог чинних стандартів та нормативів. Зокрема, важливо подолати ситуацію, коли більше ніж 60% обсягу хлібобулочних виробів, що виробляється, не охоплено статистичною звітністю та відповідним контролем якості продукції [17].

Основними механізмами регулювання якості продукції є:

- вдосконалення чинного законодавства з безпечності та якості;
- детінізація ринку;
- подальше впровадження сучасних систем контролю якості продукції;
- впровадження сучасних інноваційних технологій і обладнання, транспортування та зберігання;
- дотримання вимог і правил НАССР;
- заохочення виробників до покращення якості продукції – «гуртки якості»;
- забезпечення якості продукції і умов зберігання в торгівлі і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути всеохоплююча система забезпечення і контролю безпечності та якості продукції і, відповідно, гарантування постачання населенню якісного та безпечного продовольства.

Стимулювання попиту споживачів, забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства (блок Д) – один із основних чинників розширення ринку продовольства та забезпечення потреб споживачів у якісному харчуванні. Через недостатній рівень доходів, майже половина споживчих витрат населення України припадає на харчування, у той час як у країнах ЄС-27 цей показник впродовж останніх 10 років знаходиться у межах 12 – 12,5% [18]. В Україні не задовольняються раціональні норми споживання м'ясних і молочних продуктів (у 2019 році споживання цих видів продовольства становило відповідно 67 і 52,8%) [19]. На відміну від європейських країн, в Україні не розвинені інклюзивне харчування; адресне постачання продовольства, пересувні точки постачання харчових продуктів та інші складові.

Основними механізмами стимулювання попиту споживачів, забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства мають бути:

- сприяння зростанню платоспроможного попиту населення шляхом підвищення реального рівня заробітної плати та інших доходів, цільових продовольчих дотацій, економічно прийнятних цін на продовольство;
- вжиття заходів із забезпечення фізичної доступності продовольства, включаючи важкодоступні райони, зони стихійних лих та військово-політичної нестабільності;
- усунення економіко-організаційних неузгодженостей у цінових продовольчих ланцюгах;
- досягнення паритету цін на продовольство;
- забезпечення основними видами продовольства осіб з обмеженими можливостями; населення, що проживає у важкодоступних районах, малозабезпечених верств; хворих на діабет та інші захворювання, що потребують спеціального харчування, покращання програм харчування дітей у школах та інших закладах. Важливі заходи – цільове планування та розміщення державних замовлень на випуск відповідної продукції.

Результатом діяльності такого механізму має бути забезпечення попиту всіх верств населення, включаючи малозабезпечених, хворих, дітей шкільного віку, осіб з обмеженими можливостями якісним продовольством відповідно до раціональних норм споживання.

Підвищення експортного потенціалу (блок Е) – важлива складова наповнення бюджету країни, досягнення прибутковості виробництва, збільшення робочих місць та зайнятості населення. Водночас через пандемію і відповідно закриття ринків країн, ускладнення логістики, побоювання країн щодо безпечності продукції, додаткові перевірки вантажів на митницях суттєво зменшився експорт продовольства, зокрема молока і молочних продуктів – майже на 16%, продуктів з м'яса, риби – на 7%, продукції рослинного походження – на 8% і т. д. Незважаючи на розширення в останні роки

перевезень продовольства водним і авіатранспортом, недостатня логістика перевезень залізничними шляхами. Стримували експорт продовольства квоти, що встановлюються країнами для захисту внутрішніх ринків.

Основними механізмами зростання експортного потенціалу мають бути:

- забезпечення безпечності та якості продовольства відповідно до світових вимог;
- пропагування національної продукції і брендів на світових ринках;
- сприяння розвитку інноваційного виробництва продовольства;
- збільшення експортних квот;
- розширення виробництва та переробки продукції з високою доданою вартістю,

перехід від сировинної моделі до експорту продукції з високою доданою вартістю і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути збільшення частки експорту продукції з високою доданою вартістю, розширення ринків збуту вітчизняного продовольства у світі, пропозиція харчових продуктів на внутрішньому ринку відповідно до світових вимог.

Наукове забезпечення розвитку харчової промисловості (блок Ж) – драйвер прогресивних змін у харчовій промисловості. Водночас постає питання налагодження більш тісного діалогу науки з бізнесом та цільових досліджень на потребу ринку продовольства, більш ефективного впровадження наукових розробок як на рівні державного управління, так і підприємств.

Основними механізмами наукового забезпечення розвитку харчової промисловості мають бути:

- відповідність наукових напрацювань потребам економіки і сучасних виробництв;
- стимулювання та заохочення наукової спільноти до інновацій у галузі продовольства на потребу суспільства;
- заходи інноваційного провайдингу та ефективна діяльність всіх учасників національної інноваційної системи;
- обмін досвідом і передовими технологіями з вченими всього світу для вирішення продовольчої проблеми, захисту від стихійних лих і пандемій та забезпечення стійкості продовольчої системи;
- сучасна ефективна система виховання наукових кадрів і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути ефективний розвиток науки, техніки і технологій, впровадження кращих наукових розробок, зростання ролі та участі науки у національному господарстві.

Досягнення паритету цін і прибутковості виробництва (блок З) – важлива складова продовольчої політики і виробничо-збутового ланцюжка.

Основними механізмами досягнення паритету цін і прибутковості виробництва мають бути:

- створення рівних умов для всіх виробників та дерегуляція їх діяльності;
- подолання економіко-організаційних неузгодженостей у цінових ланцюгах;
- організація сучасного рівня виробництва на підприємствах;
- запровадження заходів ресурсо- та енергозбереження, що сприятиме прибутковості виробництв і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути підвищення конкурентоспроможності та прибутковості виробництва, зменшення невиробничих втрат, досягнення паритету цін на всіх ланках продуктового ланцюга.

Гармонізація продовольчих ланцюгів «виробництво сировини – переробка продукції – транспортування – реалізація готової продукції» (блок І) – базується на досягненні паритету цін і подоланні економіко-організаційних неузгодженостей у цінових і продовольчих ланцюгах (блок З) [20]. Водночас важливо подолати і техніко-технологічні розбіжності, коли на одному етапі переробки застосовуються сучасні інноваційні заходи, а на іншому – має місце технологічне відставання. У той же час кінцева якість і ціна продукції формуються на останній ділянці ланцюга, що наближена до споживача – у

торгівлі. За даними дослідників, лише у торгівлі псується до 10-15% продовольства [17, 21].

Основними механізмами гармонізації виробничо-збутових продовольчих ланцюгів виступають:

- комплексне відстеження ланцюга переробки продукції «від лану до столу», починаючи (для рослинницької продукції) з якості ґрунту та насінневого фонду; стану забрудненості та екології;
- орієнтація кожного учасника ланцюга на кінцевого споживача;
- подолання протиріч у цінах, сировинному забезпеченні;
- забезпечення доступу до закупівельних та торговельних мереж;
- залучення наукової спільноти для подолання технологічного відставання на певній ділянці переробки продовольства і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму є підвищення ефективності ланок виробничо-збутового ланцюга, зростання виробництва та покращення доступу до продовольства, гарантування безпечності та якості харчової продукції.

Екологізація виробництва, впровадження сучасних продуктових трендів та здорового харчування (блок К) – відповідає сучасним вимогам життєдіяльності людства, четвертому технологічному укладу розвитку. Саме сучасні продуктові і технологічні тренди надають поштовх подальшому розвитку продовольчої системи та сільських територій, сприяють забезпеченню життєдіяльності та здоров'я нації. Аналіз стану сільськогосподарського землекористування виявив зростаючі темпи деградації ґрунту та погіршення екологічної ситуації через забруднення важкими металами, радіонуклідами, пестицидами, хімічними сполуками та іншими небезпечними речовинами. Має місце поширення ерозійних процесів, збільшення площ кислих і засолених ґрунтів, наростаючий дефіцит елементів живлення [22].

Основними механізмами екологізації виробництва, впровадження сучасних продуктових трендів та здорового харчування мають бути:

- всеохоплюючий перехід виробництва продовольства на екологічну основу;
- стимулювання наукових досліджень у продуктовому ланцюгу, що базуються на нових технологіях, вимогах нових поколінь, покращенні екології і т. д.;
- збільшення обсягів виробництва органічної продукції;
- обмін світовим досвідом у сфері екологізації та сучасних видів продовольства;
- маркетингові дослідження ринків сучасної продукції і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути всеохоплююче впровадження сучасних продуктових трендів на вимогу споживачів та відповідно до визначених Цілей сталого розвитку, ефективні заходи з екологізації виробництва, сприяння гармонійному розвитку сільських територій.

Подолання регіональних дисбалансів, посилення ролі громад (блок Л). Незважаючи на позитивні зміни у продовольчій системі, розвиток харчової промисловості, мають місце регіональні дисбаланси. Вони спостерігаються на рівні розподілу ресурсів, забезпечення населення продовольством, диференціації рівня життя та розвитку інфраструктури в областях України і т. д.

Подолання регіональних дисбалансів сприяє раціональне розміщення сировинних і переробних потужностей, а також логістика постачання продукції. Як приклад реалізації сфер впливу для подолання регіональних дисбалансів (блок Л), доцільно проаналізувати забезпеченість регіонів України основними сировинними ресурсами і визначити необхідність державного розподілу потужностей з виробництва та розподілу борошна, для забезпечення найбільш оптимальної логістики. Аналіз самозабезпеченості областей України промисловими сировинними ресурсами (на прикладі борошна) виявив регіони-донори і реципієнти (табл. 3) [23].

**Аналіз самозабезпеченості промисловим борошном
областей України у 2019 році**

Область України	Виробництво борошна пшеничного чи пшенично-житнього, тис. т	% в Україні	Середньорічна кількість населення, тис. чол.	% в Україні	Різниця між часткою виробництва і часткою населення від загального, %
Регіони-донори					
Вінницька	250,5	14,4	1552,9	3,7	10,7
Харківська	227,9	13,1	2667,0	6,3	6,8
Київська	149,4	8,6	1774,5	4,2	4,4
Сумська	94,5	5,4	1074,8	2,6	2,9
Хмельницька	92,9	5,3	1259,7	3,0	2,3
Дніпропетровська	166,2	9,6	3191,6	7,6	2,0
Черкаська	70,4	4,1	1199,2	2,9	1,2
Кіровоградська	54,2	3,1	939,3	2,2	0,9
Тернопільська	46,5	2,7	1042,3	2,5	0,2
Регіони-реципієнти					
Запорізька	66,3	3,8	1696,6	4,0	-0,2
Херсонська	32,1	1,8	1032,8	2,5	-0,6
Рівненська	33,3	1,9	1155,1	2,7	-0,8
Волинська	28,2	1,6	1033,4	2,5	-0,8
Житомирська	32,9	1,9	1214,2	2,9	-1,0
Одеська	75,4	4,3	2378,8	5,7	-1,3
Миколаївська	22,5	1,3	1125,5	2,7	-1,4
Чернігівська	16,4	0,9	998,5	2,4	-1,4
Полтавська	30,9	1,8	1393,7	3,3	-1,5
Чернівецька	10,5	0,6	903,0	2,1	-1,5
Львівська	69,7	4,0	2517,1	6,0	-2,0
Івано-Франківська	20,0	1,2	1370,7	3,3	-2,1
Закарпатська	нд	нд	1255,3	3,0	-3,0
Луганська	33,4	1,9	2143,9	5,1	-3,2
Донецька	8,7	0,5	4148,9	9,9	-9,4
м. Київ	нд	нд	2959,1	7,0	нд
Разом	1737,6	100	42027,8	100	

Джерело: сформовано авторами за даними Держстату України [23,24]

Для цього було співставлено частки промислового виробництва продукції і населення від загального підсумку в Україні. Такий аналіз надав змогу виявити резерви збільшення потужностей і розміщення продуктивних сил.

Основними механізмами подолання регіональних дисбалансів, посилення ролі громад виступають:

- державне сприяння розподілу ресурсів та розвитку інфраструктури в регіонах;
- заохочення ініціатив регіонів щодо продовольчого забезпечення;
- державні субвенції, субсидії, допомога для розвитку продовольчого сектору в регіонах;
- раціональне розміщення виробничих і сировинних потужностей, ефективна логістика;

– посилення ролі громад і місцевого самоврядування, зокрема, шляхом надання дозволу фінансування та співфінансування з місцевих бюджетів програм стимулювання розвитку агропромислового виробництва;

– залучення інвестицій у регіони.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму має бути подолання регіональних дисбалансів у продовольчій ланці, посилення ролі громад і місцевого самоуправління для вирішення продовольчих питань.

Нівелювання загроз та небезпек, стратегічне планування та довгострокове прогнозування, моніторинг та коригування програм (блок М). Ефективному розвитку харчової промисловості у складі продовольчої системи та економіки в цілому сприятимуть заходи із нівелювання існуючих, передбачених і непередбачених загроз, стратегічне планування на середньо- і довгостроковий період.

Основними механізмами нівелювання загроз, а також стратегічного планування, прогнозування та моніторингу виступають:

- виявлення та систематизація можливих чинників ризику, загроз і небезпек;
- розроблення заходів із запобігання та нівелювання загроз та небезпек;
- прогнозування розвитку харчової промисловості і продовольчої системи з урахуванням можливого впливу виявлених загроз і небезпек;
- виявлення стійкості і чутливості основних показників розвитку продовольчої системи до дії негативних чинників;
- розробка стратегій розвитку на довгостроковій основі, ефективний моніторинг їх виконання і т. д.

Результатом забезпечення діяльності такого механізму є гарантування забезпечення продовольчої безпеки, нівелювання можливих загроз і небезпек, мінімізація їх негативного впливу та наслідків, досягнення визначених довгостроковими стратегіями і програмами показників розвитку харчової промисловості та споживання харчових продуктів.

Таким чином, систематизація сфер впливу та запропоновані ефективні механізми регулювання діяльності харчової промисловості нададуть можливість збалансованого розвитку основних ланок харчової індустрії у складі продовольчої системи, сприятимуть забезпеченню продовольчої безпеки держави.

Висновки. Недоліки статистичного представлення даних не сприяють об'єктивному аналізу ринкової ситуації в Україні. Потребують вдосконалення діючі класифікатори, методичні положення та аналітичні форми статистичної звітності у частині понятійного апарату, оприлюднення показників споживання життєво важливої харчової продукції. Доцільно забезпечити відкритий доступ до інформації щодо руху основних засобів, дослідження ринку харчової продукції, не охопленої статистичною звітністю. Такі зміни забезпечать більш об'єктивний і узгоджений аналіз розвитку ринку продовольства та реалізацію зваженої продовольчої політики.

Аналіз складових запропонованої моделі виявив пріоритетні заходи регулювання, серед яких – вдосконалення чинного законодавства з питань продовольчої безпеки, взаємодії виробників із торгівлею; розробка галузевих стратегій і програм; екологізація виробництва, сприяння інноваційно-інвестиційному розвитку харчової індустрії, раціональний розподіл ресурсів та ін.

Механізми регулювання розвитку харчової промисловості базуються на основних сферах впливу, які забезпечують ефективну діяльність харчової промисловості. Узагальнююча модель систематизує 12 основних сфер і включає напрями розвитку виробництва, розширення експорту, наукове забезпечення, подолання регіональних дисбалансів та інші складові. Вона надає можливість виявити пріоритетні засоби і заходи регулювання за кожним напрямом для забезпечення ефективної діяльності та розвитку харчової промисловості на інноваційній основі.

Бібліографія

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 A/70/L.1. General Assembly United Nations. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.9.2019 №722/2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
3. Сичевський М. П., Куць О. І., Коваленко О. В., Бокій О. В. та ін. Концептуальні засади галузевої паспортизації харчової індустрії України. Київ: ННЦ Інститут аграрної економіки НААН, 2013. 264 с.
4. Гадзало Я. М., Сичевський М. П., Бокій О. В. та ін. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку; за ред. Я. М. Гадзала. Київ: Аграрн. наука, 2016. 380 с.
5. Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В. Стратегія зростання "Харчова промисловість України – 2030" (передумови і перспективи). Інститут продовольчих ресурсів НААН. Київ: Аграр. Наука, 2018. 34 с.
6. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. Київ: Аграрн. наука, 2019. 386 с.
7. Сичевський М. П., Коваленко О. В., Куць О. І. Механізми забезпечення реалізації стратегічного потенціалу продовольчих систем. Продовольчі ресурси. 2020. № 14. С. 7–19. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-01>.
8. Сичевський М. П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України. Київ: Наук. світ, 2004. 374 с.
9. Ціновий моніторинг ринків сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки 2016-2018 рр. [Ю. О. Лупенко, О. М. Шпичак, О. В. Боднар [та ін.], за ред. Ю. О. Лупенко. Київ: ННЦ ІАЕ, 2018. 60 с.
10. Mialon, M.; Gaitan Ch., Diego Al.; Cediell G. etc. The architecture of the state was transformed in favour of the interests of companies": corporate political activity of the food industry in Colombia. *Globalization and health* T: 16 v: 1 No: 97 october, 2020. DOI: 10.1186/s12992-020-00631-x.
11. Sacks G.; Robinson E.; Vanderlee, L ; Vandevijvere, S. ; Swinburn, B. Benchmarking the Nutrition-Related Policies and Commitments of Major Food Companies in Australia, 2018. *International journal of environmental research and public health* T: 17 v: 17 No: 6118 . SEP 2020. <https://doi.org/10.3390/ijerph17176118>.
12. Grimsby S. New novel food regulation and collaboration for innovation. *British food journal* AUG 2020. DOI: 10.1108/BFJ-02-2020-0154.
13. Фролов А. Ю. Державне регулювання ринку харчових продуктів та напрями його вдосконалення. <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10faypnu.pdf>.
14. Карабанов О. В. Стійкість суб'єктів розвитку аграрного виробництва. *Економічний простір*. 2016. № 112. С. 71–86. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_112_9.
15. Бокій О. В. Стійкість функціонування продовольчої системи у нестабільних макроекономічних умовах. *Продовольчі ресурси: зб.наук.пр. Ін-т прод. ресурсів НААН України*. 2018. № 11. С. 21-32. <https://doi.org/10.31073/foodresources2018-11-03>.
16. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. Наука, 2019. 388 с.
17. Бокій О. В. Чинники впливу на формування якості харчової продукції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69), № 4(1). С. 17-24. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-4>.
18. Як виглядає структура споживчих витрат у домогосподарствах України та окремих країн світу? *Економічний дискусійний клуб*. <http://edclub.com.ua/analitika/yak->

vyglyadaye-struktura-spozhyvchih-vytrat-u-domogospodarstvah-ukrayiny-ta-okremykh-krayin.

19. Експрес-огляд основних індикаторів продовольчої безпеки в Україні у 2019 році. Економічний дискусійний клуб. <http://edclub.com.ua/analitika/ekspres-oglyad-osnovnyh-indykatoriv-prodovolchoyi-bezpeky-v-ukrayini-u-2019-roci>

20. Шпичак О. М. Економіко-організаційні неузгодженості взаємовідносин у продуктових ланцюгах в умовах інфляційно-девальваційних процесів: напрями врегулювання. Економіка АПК. 2015. № 6. С. 85-95. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_6_16.

21. Крисанов Д. Ф. Система гарантування безпечності та якості харчової продукції в Україні: ретроспектива реформування та рівень сформованості у європейському вимірі. Економіка харчової промисловості. 2013. № 4. С. 5-12.

22. Орехович О. Про розвиток екологізації виробництва продовольчих ресурсів. <http://chz.org.ua/pro-rozvytok-ekolohizatsiji-vyrobnytstva-prodovolchych-resursiv>.

23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. www.ukrstat.gov.ua

24. Бокій О. В. Оцінка самозабезпеченості підприємств хлібопекарської галузі в областях України власним зерном та борошном. Вісник харчової промисловості. Хлібопекарська галузь. 2017. № 4. С. 18-20.

References

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 A/70/1. General Assembly United Nations. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.

2. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. [On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030]: Presidential Decree No.722 / 2019 of September 3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].

3. Sychevskiy M., Kuts O., Kovalenko O., Bokiyy O. (2013). Kontseptualni zasady haluzevoi pasportyzatsii kharchovoi industrii Ukrainy [Conceptual principles of the industry certification of the food industry of Ukraine]. Kyiv: NNTs Instytut aharnoi ekonomiky NAAN [the National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics» of NAAS], 264 p.

4. Hadzalo Ya., Sychevskyy M., Bokiyy O. ta in. (Hadzalo Ya. Ed.). (2016). Kharchova promyslovist Ukrayiny: stratehichni aspekty rozvytku [Food industry in Ukraine: strategic aspects of development]. Kyiv: Aharn. nauka., 380 p. [in Ukrainian].

5. Sychevskiy M., Yuzefovych A., Kovalenko O. (2018). Stratehiia zrostannia "Kharchova promyslovist Ukrainy – 2030" (peredumovy i perspektyvy) [Ukraine's Food Industry 2030 Growth Strategy (Preconditions and Prospects)]. Instytut prodovolchych resursiv NAAN [Institute of Food Resources of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine]. Kyiv: Aharn. Nauka., 34 p. [in Ukrainian].

6. Sychevskiy M. Kharchova promyslovist yak osnova prodovolchoi bezpeky ta rozvytku derzhavy [Food industry is basis for food security and state development Food industry is basis for food security and state development]. Kyiv: Aharn. nauka, 2019. 386 p. [in Ukrainian].

7. Sychevskiy M., Kovalenko O., Kuts O. (2020). Mekhanizmy zabezpechennia realizatsii stratehichnoho potentsialu prodovolchych system. Prodovolchi resursy [Mechanisms to ensure the implementation of the strategic potential of food systems]. Prodovolchi resursy [Food Resources]. № 14, P. 7-19. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-01> [in Ukrainian].

8. Sychevskiy M. (2004) Udoshkonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Improving the organizational and economic mechanism of development of the food industry of Ukraine]. Kyiv: Nauk. svit, 374 p.

9. Tsinovyi monitorynh rynkiv silskohospodarskoi produktsii ta produktiv yii pererobky 2016-2018 rr. [Price monitoring of markets for agricultural products and products of its processing in 2016-2018] [Iu. Lupenko, O. Shpychak, O. Bodnar [ta in.], Yu. Lupenko (ed). (2018) Kyiv: NNTs IAE., 60 p. [In Ukraine].

10. Mialon, M.; Gaitan Ch., Diego Al.; Cediel G. etc. (2020) The architecture of the state was transformed in favour of the interests of companies": corporate political activity of the food industry in Colombia. *Globalization and health*. T 16. V 1. No: 97. october, 2020. DOI: 10.1186/s12992-020-00631-x.
11. Sacks G., Robinson E. Vanderlee, L., Vandevijvere, S., Swinburn, B. (2020) Benchmarking the Nutrition-Related Policies and Commitments of Major Food Companies in Australia, 2018. *International journal of environmental research and public health*. T: 17. V: 17. № 6118. SEP 2020. <https://doi.org/10.3390/ijerph17176118>.
12. Grimsby S. New novel food regulation and collaboration for innovation (2020). *British food journal* AUG 2020. DOI: 10.1108/BFJ-02-2020-0154.
13. Frolov A. Derzhavne rehuliuвання rynku kharchovykh produktiv ta napriamy yoho vdoskonalennia [State regulation of the food market and directions of its improvement] <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10faypnu.pdf/> [in Ukrainian].
14. Karabanov O. (2016) Stiikist subiektiv rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva [Sustainability of subjects of development of agricultural production]. *Ekonomichnyi prostir*. № 112. C. 71–86. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_112_9_. [in Ukrainian].
15. Boki O. (2018) Stiikist funktsionuvannia prodovolchoi systemy u nestabilnykh makroekonomichnykh umovakh [Tability of the food system functioning in non-stable macroeconomic conditions]. *Prodovolchi resursy*. 2018. (11):21-32. <https://doi.org/10.31073/foodresources2018-11-03> [in Ukrainian].
16. Sychevskiy M. (2019). Kharchova promyslovist yak osnova prodovolchoi bezpeky ta rozvytku derzhavy [Food industry as a basis for food security and state development]. K.: Ahrar. Nauka, 2019. 388 p. [in Ukraine].
17. Boki O. Chynnyky vplyvu na formuvannia yakosti kharchovoi produktsii [Factors influencing the formation of food quality]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*. 2019. T. 30(69), № 4(1). p. 17-24. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-> [in Ukrainian].
18. What is the structure of consumer spending in households in Ukraine and some countries? *Economic discussion club* <http://edclub.com.ua/analitika/yak-vyglyadaye-struktura-spozhyvchih-vytrat-u-domogospodarstvah-ukrayiny-ta-okremyh-krayin> [in Ukrainian].
19. Express review of the main indicators of food security in Ukraine in 2019. *Economic discussion club* <http://edclub.com.ua/analitika/ekspres-oglyad-osnovnyh-indykatoriv-prodovolchoyi-bezpeky-v-ukrayini-u-2019-roci>. [in Ukrainian].
20. Shpychak O. (2015). Ekonomiko-orhanizatsiini neuzghodzhenosti vzaiemovidnosyn u produktovykh lantsiuhakh v umovakh inflatsiino-devalvatsiinykh protsesiv: napriamy vrehuliuвання [Economic and organizational inconsistencies of relations in food chains in the conditions of inflation-devaluation processes: directions of settlement]. *Ekonomika APK*. № 6. P. 85-95. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_6_16 [in Ukrainian].
21. Krysanov D. (2013). Systema harantuvannia bezpechnosti ta yakosti kharchovoi produktsii v Ukraini: retrospektyva reformuvannia ta riven sformovanosti u yevropeiskomu vymiri. [The system of guaranteeing food safety and quality in Ukraine: a retrospective of reform and the level of formation in the European dimension] *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*. № 4. P. 5–12 [in Ukrainian].
22. Oriekhovich O. Pro rozvytok ekolohizatsii vyrobnytstva prodovolchykh resursiv [On the development of greening of food production]. <http://chz.org.ua/pro-rozvytok-ekolohizatsiji-vyrobnytstva-prodovolchykh-resursiv/> [in Ukrainian].
23. Official site of the State Statistics Service of Ukraine/www.ukrstat.gov.ua [in Ukraine].
24. Boki O. (2017). Otsinka samozabezpechenosti pidpriemstv khlibopekarskoi haluzi v oblastiakh Ukrainy vlasnym zernom ta boroshnom [Assessment of self-sufficiency of bakery enterprises in the regions of Ukraine with their own grain and flour]. *Visnyk kharchovoi promyslovosti. Khlibopekarska haluz*. № 4. P18-20 [in Ukrainian].